

Information – något att satsa på

YLVA FONTELL OCH KATJA JAHN

Många människor idag är intresserade av arkeologi. Det verkar vara en blandning av intresse för vårt förgångna och fascination inför det arkeologiska detektivarbetet. "Hur kan man läsa ut allt det där av några fläckar i jorden?" Paralleller kan dras till tittarnas fascination inför den tekniska bevisningen i TV-deckarna som gör att denna typ av utbildningar både utomlands och i Sverige mångdubblat sina studenter. Arkeologiska visningar drar alltid mycket folk och vid de flesta utgrävningar stannar förbipasserande och frågar hur det går.

Att bemöta det stora intresset har inte alltid setts som självklart. Under E18-undersökningarna mellan Bålsta och Enköping, för knappt 20 år sedan, fanns t.ex. ingen informationsverksamhet och så såg det ut på de flesta håll. På senare år har det svängt, men fortfarande finns det inga centrala direktiv i den för övrigt starkt reglerade arkeologiska undersök-

ningsverksamheten. I nuläget skiljer det sig åt från projekt till projekt, och också från län till län, beroende på hur Länsstyrelsen, exploatören och de grävande institutionerna ställer sig till informationsverksamhet. Trenden är dock tydlig: allt fler arkeologiska projekt satsar på någon form av utåtriktad förmedling.

Arkeologi E4

I Arkeologi E4-projektet var informationsarbetet redan från början ett prioriterat område. Däremot var de ekonomiska ramarna snävt tilltagna, de tilldelade medlen räckte inte till mycket mer än att finansiera en informatörstjänst. De grävande institutionerna gick dock vid flera tillfällen in med extra medel.

Verksamheten var från starten brett upplagd för att nå och skapa intresse hos

så många som möjligt. Att det utåtriktade arbetet var uppskattat visade sig inte minst i att de flesta arrangemangen var välbesökta. Under de tre år som fältarbetet var igång deltog t.ex. mer än 10 000 personer i visningarna. Det var alltid arkeologerna på plats som ledde visningarna, eftersom de var bäst insatta i ämnet. På nästan alla platser fanns också en skylt om utgrävningen, så att förbipasserande kunde få sin nyfikenhet stillad. En mindre broschyr med kortfattad information innehöll även uppgifter om vart man kunde vända sig för att få veta mer.

Redan innan första fältsäsongen var till ända öppnade en utställning i Upplandsmuseet för att ge möjlighet att titta på fynd. Den uppdaterades sedan kontinuerligt under hela utgrävningsperioden. Vintertid kunde man gå på föreläsningar, i både Uppsala, Gamla Uppsala och Tierp. Årsberättelserna, som sammanfattade grävsäsongerna, har blivit mycket uppskattade. Varje års upplaga på 5000 exemplar är i det närmaste slut. Webbplatsen, www.arkeologiE4.nu var navet i verksamheten. Där kunde man alltid gå in och få aktuell information om utgrävningarna och få veta vad som var på gång. Både årsberättelserna och webbplatsen finansierades av de grävande institutionerna, utanför den ordinarie informationsbudgeten.

Ett aktivt pressarbete bidrog till att göra projektet känt. Inget har så stor genomslagskraft som en artikel i tidningen

eller ett TV-inslag! Innehållet och vinklingen i artikeln blir dock inte alltid riktigt så som arkeologerna skulle vilja, men förhoppningsvis gör rapporteringen människor så pass nyfikna, att de söker efter mer information och kunskap.

Inom Arkeologi E4-projektet var skolorna en målgrupp där man hade kunnat göra mycket större insatser. I inledningsskedet söktes pengar till ett ambitiöst pedagogiskt program, men det avlogs. Under 2003 genomfördes dock ett mindre pedagogiskt projekt, som klart och tydligt visade att det finns ett sug och intresse hos lärare och elever efter kunskap om den egna traktens historia.

Sammanfattningsvis kan sägas att det förefaller som om informationsinsatserna inom E4-projektet blev lyckade och nådde sitt syfte. Många kände till att utgrävningarna pågick, det fanns olika kanaler för att söka och få information och årsberättelserna blev uppskattade både av allmänheten och av arkeologkollegor landet runt.

Vilka betalar – vilka drar nytta?

Arkeologi är en verksamhet som kostar pengar – alltför mycket tycker ofta exploatören och även skattebetalarna, som i förlängningen oftast är de som betalar för verksamheten. Ska då ännu mer pengar dessutom satsas på att informera om arkeologi? Vad har de olika parterna att

Många gånger är de forntida spåren inte så tydliga. De mörka fläckarna förblir just bara skiftningar i leran, om inte en kunnig arkeolog kan tolka och förklara dem. Dan Fagerlund berättar om boplatsen i Forsa för en grupp besökare. Foto: Katja Jahn, Upplandsmuseet.

vinna på sådana satsningar, vad får det kosta och vem ska betala?

Det är definitivt ingen rimlig lösning att ta pengar från utgrävningarna. Deras budget är vanligen stramt hållen och det är av grundläggande betydelse att det arkeologiska fältarbetet dokumenteras och analyseras vetenskapligt. Däremot vore det önskvärt att Länsstyrelsen, utgående från i första hand undersökningarnas budget, öronmärkte en viss summa därutöver, t.ex. en procent, för informationsarbete. Liksom det övriga arkeolo-

giska arbetet borde informationsdelen bekostas av exploatören.

Arkeologerna gynnas av att det finns intresse, förståelse och acceptans för deras arbete. Det är inget självändamål att bedriva arkeologisk undersökningsverksamhet eller forskning. I slutändan görs detta arbete för att dokumentera och bevara, men resultaten måste även föras ut till allmänheten om det ska vara meningsfullt i ett större sammanhang.

Länsstyrelserna har som uppgift att uppmärksamma kulturmiljövårderna och

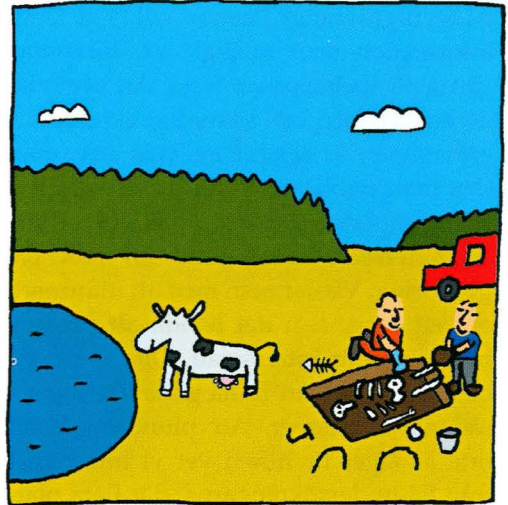
att göra dessa begripliga för så många som möjligt. Därför ligger det även i myndigheternas intresse att se till att uppdragsarkeologin förs ut till en bred allmänhet.

Som projektet Arkeologi E4 har visat drar också exploitören nytta av en genomtänkt satsning på informationsarbete. Genom en fokusering på den arkeologiska verksamheten skapas goodwill och större acceptans hos människor som berörs av, ofta omdiskuterade, exploateringsprojekt. Det blir en positiv överraskning för många att få reda på att stora byggprojekt inte endast resulterar i t.ex. nya vägar, utan även i ökad kunskap om vår historia.

Att informera om arkeologi – en uppgift som söker sina former

Som tidigare nämnts har den arkeologiska förmedlingsverksamheten inte så många år på nacken. Ännu finns inga välbeprövade och självklara former att lägga upp arbetet efter. Varje projekt söker sina egna vägar och många misstag görs om gång på gång. Vi vill därför dela med oss av några av de erfarenheter vi har dragit under de år vi arbetat med Arkeologi E4-projektet.

Ett dilemma är att kontakten med allmänheten ibland tar mycket tid för arkeologerna, särskilt om undersökningen ligger på en plats där många rör sig. Därför

Vid första anblicken tycker många att arkeologernas arbete ser ut som en spännande lek. Att nyansera, fördjupa och förändra den uppfattningen är en viktig del i det arkeologiska förmedlingsarbetet. Illustration: Erik Hedman.

är det viktigt att det finns täckning för detta merarbete i budgeten, men i viss mån handlar det också om attityder. Att ha kontakt med allmänheten uppfattas inte alltid som en viktig och självklar del i arkeologens arbete. Samtidigt vittnar många arkeologer om glädjen i få höra och se att många människor är intresserade, inte minst för att detta ger mening och motivation.

Merarbetet med att ta emot besökare och t. ex. journalister är inte det enda som kan skapa problem. Vad och när ska man berätta för allmänheten om det som hittas

på en utgrävning? Pressen vill få så färsk information som möjligt och fokuserar gärna på spektakulära fynd. Att uppfylla de önskemålen och samtidigt skydda utgrävningen är ibland en svår ekvation. Om man publicerar fynd från en undersökningsplats i pressen innan den är färdigundersökt, finns alltid en risk för plundring. Väntar man med att informera om ett fynd, kan det hända att pressen inte längre är intresserad. Ofta krävs en balansgång för att finna goda lösningar i sådana situationer. Att plundringshotet inte är taget ur luften vet vi inte minst från E4-undersökningarna, där flera platser utsattes för plundringförsök.

Ännu en aspekt när det gäller pressarbetet, är att man via dagspressen når många människor, men den information som når ut är ofta relativt ytlig. Vilken bild får allmänheten av arkeologernas arbete? Vill vi att de ska få den? Därför är det viktigt att erbjuda fler sätt att nå fördjupad kunskap. Pressen är en god inkörspport som kan skapa ett första intresse, informera om vad som är på gång och var man kan få veta mer. Men sedan är det upp till den grävande institutionen att på ett eller annat sätt erbjuda ytterligare kunskapsvägar.

A och O är att ta besökarna på allvar. För att tillfredsställa olika förkunskapsnivåer är det viktigt att ha både bredd och djup i informationen, och att uttrycka sig på ett språk som kan förstås även av dem som inte är fackfolk. För att informa-

tionsverksamheten ska nå sitt syfte, att sprida kunskap och information till de tänkta målgrupperna, är det av stor vikt att allt material framställs på ett professionellt sätt, både till innehåll och till utseende. Att detta arbete sköts lika professionellt som arkeologernas arbete i övrigt, är också avgörande för att informationsinsatserna ska uppfattas som angelägna och betydelsefulla av såväl exploatör som länsstyrelse, de grävande institutionerna och allmänheten.

Vi är övertygade om att det finns en stor samhällsnytta i att skapa intresse och kunskap både om vårt förflutna och om människornas närområde. Naturligtvis ligger nyttan på flera plan och är svår att mäta och värdera i pengar – som så mycket annat som har med livskvalitet att göra.

Under hösten 2005 har utredningen "Uppdragsarkeologi i tiden" presenterats för Kulturdepartementet. Utredarna anser att uppdragsarkeologin har ett ansvar för förmedling till allmänheten, och föreslår att detta lagstadgas. Vi hoppas att lagförslaget går igenom och att förmedling i framtiden blir en naturlig del i all uppdragsarkeologi.

Ylva Fontell och Katja Jahn har varit E4-projektets informatörer under hela den sammanhängande fältundersökningsperioden från 2002 till början av 2005.